

О. Є. Щербатюк
здобувач кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права

УДК 347.2 (477)

ВИДИ БЕЗХАЗЯЙНИХ РЕЧЕЙ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

*Визначений видовий склад категорії “безхазяйні речі”.
Проаналізовано особливості правового режиму різних видів
безхазяйних речей. Визначено їх спільні та відмінні риси.*

Ключові слова: безхазяйна річ, знахідка, скарб, бездоглядна домашня тварина, безгосподарне майно, набуття права власності.

Інститут безхазяйного майна відомий ще з часів римських юристів, він є органічним доповненням сучасної доктрини цивільного права з урахуванням кращого досвіду всього історичного процесу розвитку. Вітчизняне цивільне законодавство визначає поняття безхазяйного майна і навіть виділяє його специфічні риси та притаманні цьому правовому інституту механізми регулювання. Натомість, залишається відкритим питання приналежності предметів матеріального світу до безхазяйних речей. З огляду на специфіку реалізації відносин з приводу такого виду речей, постає нагальна проблема максимально чітко окреслити їхні правовий режим та створити відповідну систему критеріїв, які давали б відповідь на питання належності тієї або іншої речі до безхазяйної. До того ж постійно зростає актуальність проблеми правового захисту титульних власників майна яке вважається безхазяйним, а також проблеми захисту інтересів суб'єктів суспільних відносин з приводу майна, правовий статус якого неможливо визначити однозначно. Все це породжує необхідність ґрунтовно проаналізувати особливості правових режимів речей, що їх вітчизняне законодавство відносить до безхазяйних.

Проблемі визначення сутності безхазяйних речей та розробці механізмів регулювання їх правового режиму присвячені роботи як радянських, так і сучасних вітчизняних та російських авторів: С. С. Алексєєва, С. Н. Братуся, А. В. Венедиктова, О. С. Йоффе, Б. Л. Хаскельберга, Л. В. Пуляєвської, Л. В. Саннікової, Д. В. Дзери, В. М. Коссака, О. А. Підпригори, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Є. О. Харитонова, Я. М. Шевченко та ін.

Нормативно-правове регулювання соціально-економічних відносин, у тому числі й цивільних та господарських, спрямоване на досягнення максимального рівня ефективності використання предметів матеріального світу, що мають певні корисні властивості. Тому всі речі повинні пройти стадію ідентифікації їх правового режиму для подальшого їх використання в цивільному обігу.

Метою статті є аналіз особливостей правового режиму видової сукупності безхазяйних речей за цивільним законодавством України.

Поняття безхазяйних речей, їх видовий склад та способи набуття права власності на них викладені в Цивільному кодексі України. Так, ст. 335 містить єдине в нашому законодавстві визначення, відповідно до якого безхазяйною є річ, яка не має власника або власник якої невідомий. Далі, аналізуючи зазначену статтю, ми приходимо до висновку, що безхазяйні речі поділяються на рухомі та нерухомі, причому кожна з них має специфічну процедуру набуття у власність. Крім того, цікавим, на нашу думку, аспектом правового регулювання порядку набуття права власності на безхазяйну річ є той факт, що нерухомій безхазяйній речі приділено

дуже мало уваги, порівняно із рухомими. Натомість, процедура набуття права власності на нерухому річ складніша, а отже, вимагала б більш детального окреслення нормами законодавства.

Цивільний кодекс містить також класифікацію рухомих безхазяйних речей, серед яких [1]:

- рухома річ, від якої власник відмовився (ст. 336);
- знахідка (ст.ст. 337–339);
- бездоглядна домашня тварина (ст.ст. 340–342);
- скарб (ст. 343).

Однак, звернувши увагу на ч. 3 ст. 335 ЦК України, приходимо до висновку, що існують й інші види безхазяйних речей: “Безхазяйні рухомі речі можуть набуватися у власність за набувальною давністю, крім випадків, встановлених статтями 336, 338, 341 і 343 цього Кодексу”. Тобто крім випадків набуття права власності на зазначені вище речі [1].

При ідентифікації речі як безхазяйної велике значення має комплекс ознак, які дають всі підстави вважати, що відповідний предмет матеріального світу належить до такої категорії. Отже, фактами, які свідчать про безхазяйність речі, можуть бути:

- неможливість виявити власника при вилученні у злочинців викраденого майна;
- у разі стихійного лиха;
- при втраті права на майно у зв’язку зі спливом позовної давності для його вилучення тощо.

Разом з тим слід визначити низку речей, які не можуть вважатися безхазяйними в силу особливості їх правового режиму і одночасно схожості певних його рис із рисами, притаманними безхазяйному майну.

Не може вважатися безхазяйним майно, що перебуває на зберіганні в порядку секвестру (ст. 976 ЦК України), так само як і інше майно, із приводу якого вирішується цивільний спір у встановлених процесуальних формах.

Не може вважатися безхазяйним також майно, що перебуває в незаконному володінні особи, що не має права власності на те майно, яким вона володіє. У відповідності до ч. 3 ст. 335 ЦК України на облік береться наявне майно, що не перебуває у володінні власника або третіх осіб. Тому якщо майном володіє яка-небудь особа, яка одержала його інакше як у якості безхазяйного і володіє ним для себе (як своїм), то застосування до цього майна норм ст. 335 ЦК України неможливе. Однак після того, як майно взято на облік і прийнято у володіння вповноваженим органом, він має право зажадати його від осіб, які незаконно заволоділи ним після прийняття на облік [2, с. 508]. Тобто ми бачимо, що законодавець вживає певних заходів з метою захисту права власності титульного власника майна, не дивлячись навіть на те, що за формальними ознаками майно, яке перебуває у незаконному володінні, може вважатися безхазяйним.

Крім того, не є безхазяйним майном спадкова маса при відсутності спадкоємців за законом і заповітом, усунення їх від права спадкування, неприйняття ними спадщини чи відмови від її прийняття, оскільки суд визнає таку спадщину відумерлою, а не безхазяйною. У цьому аспекті відрізняти зазначені правові категорії одну від одної необхідно з огляду на специфіку наслідків, настання яких передбачає цивільне законодавство в залежності від правового режиму такого майна.

Не може вважатися безхазяйним майно, якого немає в наявності, майно, місце знаходження якого точно не відоме, або приблизно існуюче майно. Загибель або втрата виявленого безхазяйного майна припиняє процедури, здійснювані у відповідності зі ст. 335 ЦК України.

Поняття безхазяйної речі має практичне значення для випадків, коли за законом ці речі можуть шляхом заволодіння бути звернені у власність будь-яких осіб. Якщо власником землі, інших природних ресурсів не є фізичні особи, юридичні

особи, територіальна громада, вони визнаються державною власністю, що виключає приналежність їх до безхазяйного майна.

При цьому зауважимо, що деякі види безхазяйних речей вважатимуться безхазяйними лише за умови вчинення їх титульним власником певних дій, які характеризуватимуться сумлінним вольовим актом. Зокрема це належить до речей, від яких власник відмовився і правовий статус яких регулюється нормами ст. 336 ЦК України. У ній зазначається, що особа, яка заволоділа рухомою річчю, від якої власник відмовився, набуває право власності на цю річ з моменту заволодіння нею. Як слушно зауважують О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, В. В. Луць, об'єкт відносин, що регулює ст. 336 ЦК України, характеризується певними ознаками [3].

По-перше, він є рухомою річчю. Рухомими речами вважаються речі, які можна вільно переміщувати у просторі (ст. 181 ЦК України). Так, рухомим майном визнаються речі, в тому числі гроші та цінні папери, які прямо не віднесені законом до нерухомості. Рухомі речі, як правило, можуть відчужуватися без дотримання будь-яких ускладнених формальностей. Права на рухомі речі, за загальним правилом, не підлягають державній реєстрації. Законом може бути передбачена необхідність такої реєстрації для окремих видів рухомого майна (наприклад, реєстрація автотранспорту) [4].

По-друге, цей об'єкт (річ) залишений власником з метою відмови від права власності на нього. Особа може відмовитися від права власності на певне майно, заявивши про це або вчинивши інші дії, які свідчать про відмову від права власності на це майно, наприклад, знищити, викинути річ. Вихід речі з володіння проти волі власника сам по собі не є відмовою від права власності.

Однак у літературі [5, с. 519] справедливо відзначається, що є особливі випадки, коли відмову від права власності не можна однозначно визнати одностороннім правочином. Так, відмова від товару на користь держави в якості особливого митного режиму допускається тільки з дозволу органів митної служби. Наявність у цьому випадку волі митного органа надає таким діям двосторонній характер. Також необхідно пам'ятати, що відмова від права власності повинна бути добровільною, якщо ж такий акт був вчинений власником під примусом третьої сторони, можливого вигодонабувача, то такий правочин є нікчемним. Це означає, що власник майна втрачає право власності тільки при своєму вільному й усвідомленому волевиявленні. Крім того, ззагалі вихід речі з володіння всупереч волі власника сам по собі не є відмовою від права власності.

Отже, саме вольовий критерій повинен бути покладений в основу відмежування безхазяйних речей від суміжних категорій. Так, наприклад, особа, яка приховала коштовну річ у землі (скарб), явно не мала на меті відмовитися від права власності на цю річ.

Особливе значення має момент набуття права власності на речі від яких відмовився власник. Такий момент конкретно визначається у ст. 336 ЦК України. Набувач речі, від якої власник відмовився, набуває право власності на цю річ з моменту заволодіння нею. Заволодіння матиме місце у тих випадках, коли особа — новий власник — вчинила певні дії, які б свідчили про набуття речі у власність. Для цього достатньо почати користуватися такою річчю. Для виникнення права власності на безхазяйну рухому річ, від якої відмовився власник, не потрібно в подальшому винесення судового рішення [6]. У якості заперечення проти можливого позову колишнього власника набувач може посылатися на перебування речі у його володінні та на факт публічної та недвозначної відмови колишнього власника від спірної речі. Зауважимо, що право власності на нерухомі речі, залишені власником, може виникнути в іншій особі лише у судовому порядку шляхом визнання їх безхазяйними і поширення на них відповідного правового режиму, передбаченого ст. 335 ЦК України.

Зауважимо, що власник може відмовитися від рухомого майна, яке підлягає державній реєстрації: може стосуватися таких транспортних засобів як автомобіль,

катор, мотоцикл тощо. Процедура відмови від права власності на таку річ є дещо ускладненою, а сам вольовий акт відмови не може обмежуватися лише покиненням речі. Зауважимо, що у ч. 3 ст. 347 ЦК України визначається процедура та момент припинення права власності на майно при відмові від нього, права на яке підлягають державній реєстрації. Таким майном є нерухомі речі та інші види майна, з яким законом пов'язано момент виникнення на нього права власності у зв'язку з його державною реєстрацією. Ця норма має на меті виключити можливість існування нерухомих речей, власник яких є невідомим. У зазначеній вище статті не визначається правова доля нерухомого майна, стосовно якого зареєстровано відмову від нього власника. Згідно із ч. 2 ст. 335 ЦК України з моменту реєстрації відмови така річ стає безхазяйною, тобто за загальним правилом після спливу одного року з моменту взяття на облік такої речі вона може бути передана за рішенням суду у комунальну власність [3].

Переходячи до аналізу іншого виду безхазяйних речей — знахідки, слід зауважити, що знахідка як юридичний факт — це виявлення речі, що вибула з володіння власника або іншої уповноваженої на володіння особи попри їхню волю [5].

Формулювання ст. 337 ЦК України дає змогу стверджувати, що законодавець вживає термін “знахідка” саме у розумінні юридичного факту. Так, у вказаній статті йдеться про те, що “... особа, яка знайшла загублену річ, зобов'язана негайно повідомити про це особу, яка її загубила, або власника речі і повернути знайдену річ цій особі”. Таким чином, робиться наголос на вчиненні певної активної дії. Крім виявлення, особа, яка знайшла річ, вчиняє також іншу активну дію — здійснює заволодіння річчю, тобто встановлює фактичне панування над річчю, звертає річ у сферу свого господарчого відання.

Ст. 338 ЦК України, що має назву “Набуття права власності на знахідку”, має на увазі під терміном “знахідка” річ, яку власник або інший володар загубив, а інша особа — знайшла.

Можливе також і третє розуміння знахідки — сама процедура набуття речі, власник якої невідомий. Саме так розглядається знахідка у підручниках з цивільного права.

Отже, на сьогодні немає єдиної думки щодо визначення терміна “знахідка”, тому під знахідкою можна розуміти:

- саме ту річ, яка була знайдена;
- виявлення загубленої речі — юридичний факт — вчинок;
- фактичне заволодіння річчю як односторонній набувальний акт (юридичний факт) — окупація (заволодіння);
- юридичний склад, який лежить в основі виникнення права власності в особи — заволодіння, набуття права власності через 6 місяців з моменту знайдення речі при дотриманні вимог ст. 338 ЦК України.

Розглядаючи термін “знахідка” в сенсі, в якому він використовується у ст. 337 ЦК України, ми бачимо, що суттєвою ознакою цієї правової категорії є процес вибуття із власності — втрата титульним власником. При чому втрачається не право володіння, а сам предмет матеріального світу. Втрата ж права володіння на такий предмет — це вже юридичний наслідок. У чинному законодавстві сутність поняття “втрачена річ” полягає, в першу чергу, у відсутності волі власника або іншої особи, правомочної її тримати, до розпорядження майном, у тому числі до відмови від права власності на підставі ст. 336 ЦК України. Втрачену річ можна визначити як річ, що вийшла з володіння, фактичного панування особи без її волі. При цьому правове значення має не те, знає або не знає власник, де знаходиться його річ, а те, знає або не знає особа, яка знайшла річ, її власника, а також і його волю щодо речі [7, с. 244].

Підкреслимо, що знайти можна лише те, що було загублено. Не може вважатися знайденим, те, що лежить на своєму місці, там, де воно завжди перебуває. Той, хто привласнює річ, яка знаходиться на своєму постійному місці, визнається

таким, що вчинив крадіжку. Не визнається знахідкою майно, яке хоча спеціально і не охоронялось, але знаходилося у сфері виробничої діяльності власника чи тимчасово було залишено ним, законним володільцем чи іншою особою, якій воно було довірено, у певному місці.

Таким чином, загубленою у цивільному праві вважається річ, яка:

- вибула з володіння власника, зберігача або особи, якій вона була доручена, незалежно від того, чи знають ці особи, де вона перебуває чи ні;
- знаходиться у випадковому місці, там, де вона, звичайно, не перебуває, не в місці свого постійного чи звичайного перебування (гаманець з грішми на дорозі, золотий годинник у лісі на дереві тощо) [8, с. 47];
- особі, яка знайшла чуже майно, хазяїн останнього в момент знахідки невідомий;
- річ була загублена володільцем поза його житлом.

Предметом знахідки можуть бути речі у фізичному розумінні. Нарівні з ними перебувають цінні папери на пред'явника, тому що в них право пов'язане нерозривно з річчю, а ім'я власника невідомо. Навпаки, іменні папери не можуть служити підставою для набуття права власності або для винагороди. Отже, законодавець визначає, що предметом знахідки може бути лише рухоме майно і воно має бути втраченим. Законодавець не дає обмежень за видами майна, яке не може бути знахідкою (за винятком речей, вилучених з цивільного обороту), і мінімальній його ціні.

Наступним видом безхазяйних речей, порядок набуття права власності на які регламентуються ЦК України, є бездоглядні домашні тварини. ЦК України розглядає тварин як один із видів об'єктів цивільних прав, застерігаючи при цьому, що вони є особливим об'єктом. На них поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом. Відповідно до ст. 340 ЦК України особа, яка затримала бездоглядну домашню тварину, зобов'язана негайно повідомити про це власника і повернути її. Якщо власник бездоглядної домашньої тварини або місце його перебування невідомі, особа, яка затримала тварину, зобов'язана протягом трьох днів заявити про це міліції або органам місцевого самоврядування, який вживає заходів щодо розшуку власника.

Об'єктом правової охорони зазначеної статті є домашні тварини. Стаття не визначає, яку тварину слід вважати домашньою. Потрібно виходити із того, що не є домашніми тварини ті, які проживають в умовах природної волі, тварини, які утримуються в напіввільних умовах чи штучно створених умовах знаходження (наприклад, науковою метою). Крім цього, не є домашньою твариною дика тварина, яка проживає в неволі. Таким чином, під домашніми тваринами розуміють свійських, одомашнених тварин. У статті не зазначається також, кого слід розуміти твариною. Потрібно виходити з того, що організм тваринного походження, тому тваринами слід розуміти не тільки ссавців, але і птахів, а також бджіл. Бездоглядною домашня тварина стає в тих випадках, коли вона вибуває з володіння власника або особи, якій вона була передана у володіння, поза їх волею й до моменту затримання не знаходиться в господарстві іншої особи.

Особа, яка затримала бездоглядну домашню тварину, не стає її власником. Вона може залишити таку тварину в себе на утриманні та в користуванні лише на час розшуку власника. Така особа повинна вжити всіх необхідних заходів щодо утримання бездоглядної домашньої тварини. В окремих випадках особа, яка затримала бездоглядну домашню тварину, має право передати її міліції або органам місцевого самоврядування чи іншій особі, якщо остання має можливість забезпечити утримання та догляд за твариною з дотриманням ветеринарних правил.

Особа, в якій залишена бездоглядна домашня тварина, несе відповідальність перед власником за її загибель або пошкодження. Відповідальність настає лише у двох випадках: коли особа, яка затримала бездоглядну домашню тварину, не виконала свій обов'язок щодо її утримання умисно або з грубої необережності

(наприклад, не годувала, не доїла). Розмір відповідальності особи, яка затримала бездоглядну домашню тварину, обмежується вартістю речі.

Таким чином, приходимо до висновку, що норма ст. 340 ЦК України за своїм сутнісним призначенням спрямована на максимальну охорону тварини як потенціального об'єкта задоволення певних потреб людини, пов'язаних із певними корисними властивостями такої тварини. Навіть знаходячись у володінні особи, яка не є титульним власником тварини, законодавство передбачає використання такої тварини. Тобто ми бачимо, що законодавець, як і у випадку із знахідкою та річчю від якої відмовився власник, намагається навіть у разі набуття такими речами статусу безхазяйних, по-перше, якомога швидше повернути їх до цивільного обігу, по-друге, використовувати їх корисні властивості з максимальною вигодою для особи чи то для суспільства.

Наступним різновидом безхазяйних речей, правовий режим яких регулюється цивільним законодавством України, є скарб. Розглядаючи загальні теоретико-методологічні засади про безхазяйне майно як одну із концептуальних ознак останнього, можна назвати відсутність або тимчасове порушення юридичного зв'язку між річчю і її власником. При цьому можна відзначити нетиповість подібних правовідносин. На нашу думку, з цієї позиції настільки ж аномальною є ситуація, коли річ, перебуваючи у прихованому, захищеному стані, також вибуває з господарського обороту. Справді щодо предметів, які входять до складу скарбів, як правило, унеможлиблюється їх повноцінне використання за призначенням протягом періоду, в який скарб захищений. Однак не слід вважати, що після того як скарб буде віднайдено, речі, які входять до його складу, поновлять свій обіг в межах цивільних правовідносин. Наприклад, гроші, які можуть входити у склад скарбу, не відновлять свій обіг і не поновляться у вигляді засобу обміну. Навпаки, вони стануть виконувати майже протилежне призначення — вони будуть предметами, що мають історичну, культурну та будь-які інші цінності. Таким чином, можна стверджувати, що такі предмети, по суті, виявляються відчуженими від цивільного обороту на більш менш тривалий термін.

Відповідно до ст. 343 ЦК України це навмисно закопані у землі чи приховані іншим способом гроші, валютні цінності, інші цінні речі, власник яких невідомий або за законом втратив на них право власності [1]. Скарбом можуть бути не будь-яке сховане майно, а тільки гроші або інші цінні речі, тобто майно, що складає особливу цінність. На відміну від знахідки, при якій річ із володіння власника або іншої правомочної особи вибуває поза їх волею, скарбом можна вважати лише навмисно приховані цінності. Не можуть вважатися скарбом навмисно приховані цінності, власник яких відомий і не втратив на них право [3].

Аналізуючи норми цивільного законодавства, приходимо до висновку, що скарбу притаманні певні ознаки:

— це повинні бути або гроші, або якісь цінності: золоті вироби, срібні, коштовні предмети;

— ці коштовні предмети повинні бути або зариті в землі, або сховані іншим способом (замуровані у стіні, сховані у надрах, на поверхні землі, на дні водоймищ тощо). Якщо ці цінності ніяк не приховані, а знаходяться на землі, це буде розглядатися як звичайна знахідка;

— власник цих цінностей або невідомий, або втратив на них право.

За відсутності хоча б однієї із зазначених ознак річ не можна вважати скарбом. При цьому способи приховання зазначених речей досить різноманітні, а приховання зазначених речей повинне бути навмисним. Приховання речі може бути зроблене як завгодно давно. З іншого боку, якщо річ не була прихована, то вона не є скарбом, скільки б часу не пройшло з моменту її приховання до моменту її виявлення [9, с. 69].

Обставини, які спонукали сховати особу ці речі, не мають значення. Речі могли бути захищені від злодіїв і грабіжників, від правоохоронних та інших державних

органів [10, с. 184].

Разом з тим законодавство не містить вичерпного, а точніше навіть ніякого переліку обставин втрати власником права на речі, що згодом виявилися скарбом. Якщо ми говоримо про заховання речей як обов'язкову умову визнання їх скарбом, то цілком очевидним є той факт, що особа знає про них. Тобто не виконується жодна з умов ст. 335 ЦК України. Таким чином, ми приходимо до висновку, що від моменту заховання речей до моменту їх віднайдення повинен пройти певний час, при чому за цей проміжок часу власник такої речі повинен зникнути, а точніше загинути. Інший випадок, коли він втрачає право власності за законом, як, наприклад, це було під час революції 1917 р., коли влада експропріювала надлишки приватної власності в осіб, які вважалися представниками буржуазного класу.

Скарб і знахідка подібні за своїми ознаками, однак ці дві категорії безхазяйних речей слід відмежовувати один від одного за такими критеріями:

- скарб є річчю схованою, однаково навмисно схованою людиною або часом, завдяки якому предмет, що лежав на поверхні землі, виявився на глибині, тоді як знахідка є загубленою річчю. На відміну від знахідки, при якій річ з володіння власника або іншої правомочної особи вибуває поза їх волею, скарбом можна вважати лише навмисно приховані цінності;

- скарб є річчю, яка так довго залишалася у схованому стані, що припущення про власника її зовсім усувається, тоді як знахідка тягне припущення, що власник речі існує, але тільки втратив володіння;

- предметом скарбу можуть бути або гроші, або якісь цінності, а знахідками — будь-які рухомі речі.

На відміну від знахідки речі, що є предметом скарбу, давно вийшли з володіння власника, і тепер він не може бути встановлений. Тому закон негайно визнає виникнення права власності на скарб у рівних частках за особою, що виявила скарб, і особою, якій належить майно, де скарб був прихований. Таке відмежування є необхідним з огляду на різні правові наслідки набуття права власності на зазначені категорії речей.

Сутність правового режиму скарбу не залишає сумнівів у тому, що стосовно цієї категорії безхазяйних речей слід говорити лише про рухомі коштовні речі. Якби закон допускав можливість перебування у складі скарбу нерухомості, то доцільніше було б застосовувати норми, які встановлюють порядок придбання права власності на безхазяйну нерухому річ.

Розглядаючи правове положення суб'єктів правовідносин з приводу скарбів, слід сказати, що в цивілістиці аналітичним зауваженням піддаються, як правило, лише дії особи, яка віднайшла скарб, тоді як природа дій власника цінностей з приводу їх заховання практично не досліджується. У зв'язку з цим вкажемо на одну з досить суттєвих особливостей правового статусу цього суб'єкта. Так, в цивільному праві правочином визнаються дії, спрямовані на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Власник цінностей, приховуючи їх на той або інший термін, здійснює саме вольові дії, правовим результатом яких передбачається тимчасове припинення як мінімум правомочності його користування. Таким чином реалізація правомочності розпорядження майном, яке перетворилося на скарб, містить, мабуть, ознаки одностороннього правочину, для здійснення якого, як відомо, необхідним і достатнім є вираження волі однієї сторони.

Право власності на скарб може виникнути лише після його виявлення і набуття права власності. У цьому контексті традиційно оригінально висловлюється К. І. Скловський: "... для набуття права власності на скарб не обов'язково його викопувати. Досить встановити повний контроль над доступом до нього" [11]. З таким зауваженням, на нашу думку, необхідно погодитися. Справді, через зрозумілі причини, вилучення тих або інших цінностей з місця їх заховання може виявитися достатньо витратним і трудомістким процесом. Але вже на стадії проведення таких робіт по виїмці скарбу ми можемо говорити про виникнення в особи, яка здійснює

таку виїмку, права власності, бо скарб вважається віднайденим, і цього цілком достатньо для набуття права власності на нього.

Наявність інституту безхазяйної речі в цивільному праві України диктується умовами розвитку соціально-економічних відносин та тенденціями, які панують у світовій і вітчизняній цивілістиці. Такий інститут є проявом прогресивного правового мислення та динаміки розвитку суспільних відносин в аспекті недопустимості перебування речі поза цивільним обігом з метою якомога повнішого її використання, з огляду на її корисні властивості. Той факт, що законодавство виділяє цілу низку видів безхазяйних речей, пов'язаний, перш за все, із відмінностями правових наслідків, які настають із встановленням особою права власності на таку річ. Разом з тим подальшого вдосконалення вимагає механізм реалізації відносин, об'єктом яких можуть бути безхазяйні речі, особливо нерухомі безхазяйні речі, а також механізм захисту прав титульного власника на речі, що за всіма формальними ознаками відповідають безхазяйним, однак фактично такими не є.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Текст] // ВВР. — 2003. — № 40. — Ст. 356
2. Практика применения Гражданского кодекса РФ части 1 [Текст] / под ред. В. А. Белова. — М. : Юрайт-Издат, 2008. — 1043 с.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України [Текст] / [за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця]. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — Т. II. — 1088 с.
4. Цивільне право України [Текст] : [підруч.] / Є. О. Харитонов, Н. О. Саніахметова. — К. : Істина, 2003. — 776 с.
5. Цивільне право України [Текст] : [підруч.] : [в 2-х т.] / [Є. О. Харитонов, І. А. Безклубий, В. В. Луць та ін.] ; за ред. Є. О. Харитонova, Н. Ю. Голубевої. — Х. : Одиссей, 2008. — Т. 2. — 872 с.
6. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар [Текст] / за ред. А. С. Довгерта, Я. М. Шевченко. — К. : Істина, 2004. — 928 с.
7. Законы гражданские с разъяснениями Правительствующего Сената и комментариями русских юристов [Текст] / [сост. И. М. Тютрюмов] / науч. ред. : Ем В. С. — Кн. 2. — М. : Статут, 2004. — 603 с.
8. Цюра, В. В. Речові права на чуже майно [Текст] : [наук.-практ. посіб.] / В. В. Цюра — К. : КНТ, 2006 — 136 с.
9. Александрова, М. А. Гражданско-правовой режим культурных ценностей в Российской Федерации [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Александрова Мария Александровна. — СПб., 2007. — 189 л.
10. Масевич, М. Г. Основание приобретения права собственности на бесхозяйные вещи [Текст] / М. Г. Масевич // Проблемы современного гражданского права : сб. ст. — М. : Городец, 2000. — С. 173–191.
11. Скловский, К. И. Собственность в гражданском праве [Текст] / К. И. Скловский. — М. : Дело, 2002. — 512 с.

Надійшла до редакції 21.03.2012

Щербатюк А. Е. Виды бесхозяйных вещей по гражданскому законодательству Украины
Определен видовой состав категории “бесхозяйные вещи”. Проанализированы особенности правового режима разных видов бесхозяйных вещей. Определены их общие и отличительные черты.

Ключевые слова: бесхозяйная вещь, находка, клад, безнадзорное домашнее животное, бесхозяйное имущество, приобретение права собственности.

Shcherbatiuk, O. Ye. Types of Abandoned Things in Civil Legislation of Ukraine
The specific composition of category “abandoned things” was determined. The features of the legal mode of different types of abandoned things were analyzed. Their general and distinctive features were determined.

Key words: abandoned thing, mislaid property, treasure, neglected home zoon, abandoned property, acquisition of ownership.